

SOCIETATEA POST-MODERNĂ: ESENȚĂ ȘI TRĂSĂTURI SPECIFICE

Capcelea Valeriu, *doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Șeful Secției Nord a Academiei de Științe a Moldovei.*

This article reveals the essence and specific features of post-modern society – the exhaustion of traditional forms of rational thinking, brings out the problem of objective reality, moving to a new orientation – the subjectivity of the individual, the perception of the world as a convention as an imaginary reality, etc. At the same time, the fundamental differences between modernism and post-modernism society.

Key words: *modernism, post-modernism, nihilism, humanism.*

Post-modernitatea a fost condiționată de un întreg complex de factori sociali și istorici, precum războiul rece, dezvoltarea societății de consum, dezvoltarea fără precedent a tehnologiei, era atomică, zborul omului în cosmos, informatizarea etc. Catastrofele istorice din prima jumătate a sec. al XX-lea: cele două conflagrații

mondiale, ce au provocat o puternică criză de identitate. Aceste dezastre sociale au adus cu sine ruinarea și devalorizarea concepțiilor umaniste, criza încrederii în autoritate și progres. Lumea tradițională, care până atunci, părea să se dezvolte pe principii morale și culturale stabile, nu mai inspira încredere. Omul a pierdut capacitatea de a se orienta în această lume, de a evalua corect ce e bine și ce e rău. Mai mulți gânditori de la începutul secolului trecut au semnalat criza fundamentelor umane.

Prin urmare, post-modernitatea este o stare de spirit apărută ca urmare a unui complex de factori de natură intelectuală, socială, politică etc. Ne învârtim într-un cerc hermeneutic: pentru a defini un concept, al unei mentalități „post” apelăm la alt post. Post-modernul și-a câștigat irevocabil un loc în analizele filosofice, indiferent că ele au avut și au ca obiect metafizica, istoria, arta, politica ori știința, că au vizat chestiuni de metafilosofie, de limba ori de stil, speculative ori „aplicative”. Dacă nu ar fi conceptul de post-modern, nu am vorbi de post-modernism în arhitectură, apoi în literatură etc., deci nu ar exista post-modernitate.

Vom enumera câteva dintre definițiile unor cercetători pentru a observa spectrul mare al acestei problematice. Societatea post-modernă este o etapă a „spectacolului”, concretizată prin: reînnoirea tehnologică neîncetată; fuziunea economico-statală; secretul generalizat; falsul fără replică; un prezent perpetuu (Guy Debord) [a se vedea: 3].

Post-modernitatea este o societate intrată într-o „eră a vidului” și a individualismului” (G. Lipovetsky) [2], supusă unor neîntrerupte efecte „de simulare și seducție”, ceea ce conduce în cele din urmă la „sfârșitul socialului (J. Baudrillard) [1]. În aceste condiții, se poate vorbi despre o democrație post-modernă, întemeiată pe „lipsa reperelor de certitudine” fapt ce provoacă o „criză de identitate și de identificare”, având drept rezultat o ingovernabilitate politică.

Care sunt condițiile istorice ale post-modernității? *Sfârșitul modernității* Gianni Vattimo îl vede ca pe „apologie a nihilismului”, „criză a umanității”, „moarte/sfârșit al artei”, „frângere a cuvântului poetic”, (capitole ale acestei cărți, unde cercetează influența filosofiei lui Nietzsche și a lui Heidegger *asupra (post-modernității)*). Post-modernitatea rezultă în urma imposibilității de a mai „vorbi despre istorie ca despre un curs unitar” (G. Vattimo), ceea ce ar putea însemna sfârșitul istoriei (F. Fukuyama, G. Vattimo).

Începutul post-modernității ar putea fi reprezentat prin apariția „tehnologiilor sinelui”, după cum le numea marele filosof francez Paul Michel Foucault, care „permite indivizilor să efectueze, singuri sau cu ajutorul altora, un anumit număr de operațiuni asupra propriului corp și suflet, asupra gândurilor, comportamentelor, asupra modului lor de a fi; să se transforme în așa fel, încât să atingă o anumită stare de fericire, de puritate, de înțelepciune, de perfecțiune sau de imortalitate” [6, p. 200].

Există și alte fațete ale post-modernității ce denotă toleranță, egalitarism, creativitate, autonomie, căutarea disperată a fericirii personale, în mod evident a subiectivității absolute, care ne pot face să credem că nu e totul pierdut. De fapt, cel mai complicat lucru este să analizăm noua lume prin raportarea la vechile valori.

Păcatul capital al omului post-modern este să se mintă pe sine însuși, să se păcălească, crezând că este deosebit, altfel decât ceilalți.

După cercetătorul rus Mihail Cernicov, „caracterul informațional al societății contemporane (presa, televiziunea, internetul etc.) are drept efect accesul aproape nelimitat al fiecărui individ la informație. Mass-media este privită ca un mijloc de „transparentizare”, uniformitate, democratizare și globalizare a civilizației occidentale. Totodată, mediatizarea a produs și fenomenul invers: participarea tot mai vizibilă a micilor culturi locale la pluralismul cultural” [7, p. 189].

În a doua jumătate a sec. al XX-lea, dezvoltarea economică a fost susținută pe larg de utilizarea noilor materiale și resurse umane, bazată pe o specializare intensivă a producătorilor și dezvoltarea tehnologiilor. Ca rezultat, aproape întreaga populație de pe Terra a fost implicată în producție. A fost instituit un sistem global de specializare teritorială și sectorială și un sistem financiar mondial bazat pe dolarul american. Fluxurile de resurse și capital, informațiile s-au intensificat și au atins viteze uimitoare. În consecință, complexitatea și natura multidimensională a vieții sociale au devenit, cu adevărat, fără precedent.

Un alt factor al dezvoltării a devenit progresul științific și tehnologic. În perioada postbelică are loc înflorirea celui de-al *patrulea regim tehnologic*, factorul-cheie a căruia a fost motorul cu ardere internă, iar nucleul regimului tehnologic a devenit industria automobilelor, industria de construcție a aeronavelor, metalurgia neferoasă, producția bunurilor de consum prelungit, materialele sintetice, chimia organică, rafinarea petrolului și produselor obținute în urma lui). În acest fel, a fost realizată trecerea spre al *cincilea regim tehnologic* a cărui factor-cheie au fost componentele microelectronice, iar nucleul acestui regim tehnologic a devenit industria electronică, tehnica informatică și tehnica bazată pe fibra optică, telecomunicațiile, robotizarea, producția și prelucrarea gazelor, serviciile de informare).

În această ordine de idei, nu trebuie să ne fie frică să ajungem la o concluzie banală: că lumea super tehnologiilor se poate baza și realiza pe cele mai bune calități, trăsături, valori și semnificații, care se conectează astăzi cu inteligența reală sau umanitatea. Din păcate, ea nu este realizată ca una dintre formele materiei raționale. Totodată, trebuie să reieșim din faptul, că o lume în afara oamenilor reali ce posedă o inteligență productivă, greu viabilă, în niciun caz, nu se poate realiza numai din punct de vedere rațional.

În viitorul apropiat (dacă nu ne vor împiedica contradicțiile dintre procesele social-politice mondiale, sau diverse pandemii asemenea COVID-19 se va produce trecerea la cel de-al *șaselea regim tehnologic*, în care factorul-cheie va deveni nanotehnologia și tehnologiile celulare, iar nucleul acestui regim tehnologic se va funda pe

nanotehnologie, nanoelectronică moleculară și nanofotonică, nanomateriale și nanobiotehnologie, tehnică nanosistemică.

Complexitatea tehnologiilor și bunurilor produse cu ajutorul lor au obținut un caracter culpabilizant. Iar trecerea la nanotehnologie a marcat un alt proces „înfricoșător”: puterea tehnologiei a depășit capacitatea rațiunii umane de a cunoaște aceste fenomene.

În același timp, noile efecte tehnologice durabile nu obțin, de regulă, o explicație științifică acceptabilă. Situația care era obișnuită în sec. al XX-lea, când oamenii de știință, efectuând noi descoperiri, stabileau direcția revoluțiilor tehnologice, s-a modificat (cel puțin în prezent), printr-o situație necontrolată a progresului tehnologic și teoretic, care este conceput în mod problematic.

Complexitatea neverosimilă a funcționării și dezvoltării societății hiperinformative a dat naștere unui tip special de fenomen social: sectorul în expansiune al economiei de creditare, care există în cadrul sistemului global al economiei producătoare. În aceste condiții, un om inclus în mod involuntar în producția mondială se angajează în activități de producție, doar în domeniul îngust al specializării sale, după limitele cărora el poate obține în dependență de mijloacele bănești, de care dispune, anumite bunuri. Însă, el nu poate să conceapă funcționarea întregului sistem de producție, atât la nivel informațional și cognitiv, cât și la nivelul de înțelegere a logicii funcționării întregului la nivel global.

Mentalității unor astfel de persoane îi sunt caracteristice unele trăsături proprii ce țin de: dominația miturilor, practici mistice și magice, sincretism cognitiv, dialog și emotivitate sporită, predispoziție spre anomalii paranoiciale și schizofrenice. Aceste procese care au declanșat transformarea complexității și incertitudinii existenței sociale, au dus la apariția unei noi etape în dezvoltarea socială – epoca post-modernă.

Lumea post-modernă recunoaște epuizarea formelor tradiționale de gândire rațională, care necesită o trecere la noi practici mentale. Post-modernismul scoate problema realității obiective, trecând la o nouă orientare – la subiectivitatea individului. Ca urmare, lumea este percepută ca o convenție, ca o realitate imaginară, care practic și popularizează așa-numita „percepție a urmelor”, adică o alunecare pe suprafața evenimentului fără a înțelege esența acestuia. Se crede că tot ceea ce este acceptat ca realitate este, de fapt, doar un fel de percepție, care depinde, în plus, din punctul de vedere ales de observator, a cărei evoluție duce la o schimbare fundamentală a percepției în sine. Post-modernul insistă asupra principiului pluralității adevărilor (principiul logic a terțului exclus își pierde sensul) – fiecare subiect poate exprima judecăți opuse, dar la fel de corecte despre obiect. Adevărul este doar un cuvânt adresat interlocutorului, tehnică, care permite de a stabili înțelegerea reciprocă.

Post-modernitatea se caracterizează prin „pierderea oricărui simț al istoriei”, ca speranță și amintire”. De aceea, o istorie asemănătoare pentru toți nu există. În consecință, este negată existența unor proiecte universale, globale, care sunt declarate discreditate în mod iremediabil de iluziile modernității.

Post-modernitatea devalorizează și elimină însăși posibilitatea mobilizării conștiinței și responsabile, iar în locul ei vin practicile manipulative și tehnologiile politice. Managementul uman este implementat prin introducerea unor virusi speciali în lumea vieții sale, a unui original cu inexistent. În aceste condiții, pe locul unui individ vine *dividul*, care spre deosebire de *individ*, nu caută sensul, el operează cu el. El nu caută libertatea, el este liber, nu știe de niciun tabu, nu are nimic de încălcat, nu-și cheltuie forța de viață pentru a înțelege ce este realitatea. *Dividul* nu întreabă: „ce este adevărul?” El nu întreabă deloc, crezând că lipsa totală de sens reprezintă sensul cel mai mareț. Nu este greu să vezi că această viziune despre lume post-modernă neagă complet premisele fundamentale ale conștiinței intelectualității. Căutarea adevărului devine ridicol pe motiv, că articularea lui într-o lume, în care el este anihilat și împrăștiat în mai multe adevăruri, unde adevărul este subiectiv, virtualizat și redus la un adevăr individual.

Profesorul român Matei Călinescu de la *Indiana University* din Bloomington (S.U.A.), considera că post-modernitatea este o altă față a modernității. „Post-modernismul nu este un nume nou dat unei noi realități, structuri mentale sau viziune asupra lumii, ci o perspectivă, din care se pot pune anumite întrebări despre modernitate în cele câteva întrebări ale ei” [2, p. 23]. El subliniază, că modernitatea s-a caracterizat printr-un mod liniar și evoluționist de concepere și organizare. Acesta a fost determinat de un tipar ideologic-cultural de tip universalist și pozitivist, singurul acceptat în general. Astăzi asistăm la un mod de înțelegere a istoriei prin structuralitatea de idei, stiluri, creații, ce condiționează o tendință impredictibilă de devenire a umanității. În opinia lui M. Călinescu, „noua avangardă post-modernistă reflectă, la propriul ei nivel, structura modulară a lumii noastre mentale în care criza ideologiilor (manifestată printr-o ciudată și canceroasă proliferare de micro-ideologie, în timp ce marile ideologii ale modernității își pierd coerența) face din ce în ce mai dificilă stabilirea unor ierarhii convingătoare de valori” [2, p. 24].

În aceeași context, filosoful italian și teoreticianul post-modernismului Gianni Vattimo consideră post-modernismul post-istoric, care „nu este înțeleasă în sensul catastrofal, apocaliptic nici în sensul mai slab de disoluție a istoricului – doctrină specific modernă, dar cu puternice rădăcini în mesianismul creștin” [5, p. 35]. El pornește de la conceptul de „sfârșit al modernității” ce aduce un nou tip de gândire numită „gândirea slabă”, opusă „gândirii tari”, ce a existat pe parcursul istoriei. Dacă gândirea tare este supusă viziunii culturii tradiționaliste, marșând pe certitudini universale, pe adevăruri temporale cu, valoare fundamentală, gândirea slabă este opusă gândirii tari, tocmai prin tendința de relativizare și prin excluderea afirmațiilor cu caracter de certitudine. Există, o înțelegere mai concretă asupra fenomenelor culturale ale modernității târzii, perspectiva istorico-evoluționistă a reflectat epoca modernă, istoria având o logică de tip univoc, în planul vieții reale, aceasta traducându-se în preluarea unor modele ale societăților dezvoltate. Societatea în care trăim se caracterizează prin lipsa de omogenitate și prin decalaje

vizibile și profunde. Spre deosebire de modernitate, gândirea post-modernă nu mai pune accent pe unitatea reprezentărilor și nu mai acceptă o interpretare universalistă asupra teoriilor și modurilor de existență. G. Vattimo subliniază abandonarea mitului uniliniar în istorie ca proiect al gândirii post-moderne. „Sfârșitul modernității nu înseamnă că nu mai au loc evenimente, ci că evenimentul nu mai e considerat ca având loc și o linie unitară a istoriei, gândită ca progres unic: nu există o istorie unitară, deci nu există ceva cum ar fi progresul, deci nu există progres. Post-modernitatea nu este epoca unei gândiri, nu atât fragmentare, cât și a pluralității, chiar trecerea de la unitate la pluralitate e o formă de slăbire. Gândirea slabă acceptă elementele post-modernității, sfârșitul metafizicii, sfârșitul fizicii, sfârșitul viziunii unitare. Aceste sfârșituri nu sunt decese după care să îți doliu ci niște eliberări” [5, p. 36].

Concluzia acestei lucrări este că postmodernul nu înseamnă *după*, ci o continuare, în sens hermeneutic. Aplicând ipoteza de recurență a ideilor liaterare, constatăm că se reia proiectul Luminilor de emancipare (epoca luminilor, în sensul exploziei informaționale prin Internet, mass-media etc.) Umanismul nou devine cunoaștere rațională pentru a salva denumirea de om, meditația filosofică încă nu s-a încheiat.

Totuși, „post-modernismul” nu este o ruptură majora cu proiectul luminilor, ci doar rabufnirea nemulțumirii față de tendința totalizantă a modernismului, a avangardelor. Post-modernitatea justifică ideile hermeneuticii de perpetuare și constantă de naștere a noului în cadrul fiecărei etape, continuatoarea unui proiect cultural, cel al iluminismului din sec. al XVIII-lea. Informația, multiplicarea, tehnologie, societate computerizată, societăți multinaționale este aceeași idee doar că în alt context.

Bibliografie:

1. Baudrillard, J. *Societatea de consum. Mituri și structuri*. Traducere, Alexandru Matei. - București: Ed. Comunicare ro., 2008. – 252 p.
2. Călinescu, M. *Cinci fețe ale modernității*. - București: Ed. Univers, 1995. - 284 p.
3. Debord, Guy. *La Société du spectacle*. - Paris: Buchet-Chastel, 1967. – 147 p.
4. Lipovetsky, G. *Amurgul datoriei. Etica nedureroașă a noilor timpuri democratice*, traducere și prefață de Victor-Dinu Vlădulescu. - București: Ed. Babel, 1996. - 320 p.
5. Vattimo, G. *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în cultura postmodernă*. Traducere de Ștefania Mincu, postfață de Marin Mincu. - Constanța: Ed. Pontica, 1997. - 190 p.
6. Фуко, М. *Политическая функция интеллектуала*. В: Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью Ч. 1. 1970-1984: пер. с франц. С.Ч. Офертаса, под общей ред. В.П. Визгина и Б.М. Скуратова. - Москва: Изд-во Праксис, 2002, с. 200-231.
7. Черников, М.В. *Смерть интеллигента в обществе постмодерна*. В: Вестник ВГУ. Серия Философия, 2012, № 1, с. 186-192.